

אגרת הקי"ד

זו האגרת שלח הקי"ד מבנו לקטלוניא בלשון חכמים וחציו מדבר אשדודית. זו האגרת נדרשת לפניה ולפני פניה, ואפילו מאן דלא דריש סמוכין בכל התורה כולה הכא דריש.

אחד המאפיינים של התרבות היהודית הליטאית, היא היכולת לגבש דעה שאינה רק סינתזה של כלל המקורות המוכרים או המקובלים בזמן ובמקום פלוני, מבלי להתרגש. גישה זו משותפת למשל בין השאר לחזו"א ולגרי"ז באופן מאד מעניין (כגון: כיצד להתייחס לכל מיני מקורות שהובאו לפניהם, החזו"א ידע להתחמק בסלחנות, והגרי"ז ידע לומר הגדרה פקחית שמסבירה את הנקודה), וכמובן יסודה ברבינו הגר"א ותלמידיו (שבגודל מדרגתם 'עשו סדר' כפי דרכם, גם בין הראשונים).

תרבות זו לא נשארה רק בספרים, ראינו אותה אצל הרבה מרבתינו יוצאי ליטא (גם אצל הרב שך כידוע ליודעים, וע"ע תלמידו הגרמ"מ שולזינגר. אלא שהרב שך פיקח גדול היה וידע מה לא כדאי לומר גם אם נכון, ולפעמים ידע מה כן כדאי לומר גם אם לא נעים). אזכיר כאן רק את מו"ר הגרד"ל שליט"א, כבעל דעות נחרצות ביותר בתחומים שונים, המדגיש לשומעיו, שאינו אומר אותן סתם בלי כוונה או מתוך כעס. פעם אחת בלמדו חברותא עם בחור חסידי, אמר דברים חריפים ומבהילים על כמה מגדולי החסידות (מבהילים כמובן את אותו חסיד ודומיו, לא ליטאי, במדה וקיימים עדיין מן נכחד זה, או שמא נגנזו לצדיקים לעתיד לבא), והלה הזדעזע עד עמקי נשמתו. בחלוף חדשים מספר, בליל יום הכיפורים, בין כל נדרי לערבית, קרא הגרד"ל לאותו בחור, וחזר על הדברים מלה במלה. ללמדו שלא נאמרו בלי כוונה, אלא שלדעתו חובה לשלול מה שרצה לשלול.

בפעם אחרת איקלע לידו ספר "אוצר לעזי רש"י" של הרב קטן, ושפך עליו כל חמתו בהגהות, כל מיני מלות לעג באידיש עד אשר תצילנה אזני הקורא. ולאחר שסיים הגהותיו, כתב עוד הקדמה קצרה בעמוד הראשון, וטרח לטפס לבית המדרש ולהניח הספר בגניזה של ביהמ"ד, בידעו שיגיע לידי הבחורים, ואכן אחד מתלמידיו מצאו ועד היום שמור אצלו במקום של כבוד... (מי שמתעניין בפרטי הנושא, אני לכשעצמי לא כ"כ ירדתי לעומקה של הביקורת, אבל הגרד"ל באופן אישי קיצוני מאד בזה וכיו"ב, כך ראיתי למשל שהגיה מאמר שכתב אחד מעורכי ירושתינו, וכתב שם דברים כדוגמת: אין להשתמש במלה 'ביבליוגרפיה', אין לצטט מאמר שיצא ע"י בר אילן, וכדו').

אין הכוונה בסיפור זה, לומר קבלו דעת הגרד"ל והשליכו את הס' הנ"ל לגניזה - (וגם אני לא זכיתי למדה זו של להיות תלמידו וללכת בעקבותיו בכל דעתו והשקפתו, כי לשורש נשמתו נאותה טפי דרך מו"ר הגרי"פ שליט"א הי"ו. ואמנם הצגתי לפני הגרד"ל נוסחה ראשונה של ההקדמה לספר תושבע"פ, ואמר לי כל החסרונות שבה לדעתו הרחבה, והשתדלתי לתקן ככל האפשר, אבל כמובן שגם לנוסחא בתרייתא לא היה מסכים, כי בכלל אין דעתו נוחה מהצגת טיעונים בכתב בזכות תושבע"פ, כי "תשובה משיבים על שאלה", ובזה כאמור לא זכיתי לילך בדרך), אלא רק להדגים איך ליטאי אמיתי מגבש השקפה ודעה שאינה בהכרח שלכל חכם ולכל כיוון יש מקום וצריך לכבדו. כאמור, אינני מייצג את הגרד"ל בשום צורה, והוא מקפיד מאד כשאומרים בשמו דברים עדינים, רק באיתי לציין דעתו הכלה ונחרצה, למשל על כל מיני דברים מזזרים שיש בתורת החסידות וכן על מנהיגים מסויימים של תנועת המזרחי. ושאין הוא אומר את דבריו בדרך צדקנית ומגלגלת עיניים. שמסתמא כוונתו באופן כזה וכו', וגם מלמד כך לתלמידיו. וגם החזו"א קטל באופן חותך ומבטל הרבה ת"ח ומחברים מפורסמים (איך נתפס החזו"א בעיני הדורות הבאים? יש כאן גם הטיית אישור, וגם הטיית סינון).

הוא אומר: היו אנשים (בדורינו או בדורות אחרים) שהיו ת"ח גדולים, וחיברו חיבורים יפים מהישועה, והתכוונו לשם שמים, ואין זה מחייב שדבריהם תורה מסיני, או שחייבים לחוש להם. ושמעתי ממאורות דורינו דברים חריפים ביותר בלשונות פיקנטיים על רבנים מפורסמים (כמו למשל הרע"י). והדברים עתיקים. וכשישבתי בשיעורו של הגרמ"מ שולזינגר ושמעתי שהוא מכנה את ר' נסים קרליץ "מפגר" כמובן ניצלו שתי אזני ביטול אחר ביטול וטיגון אחר אפיה, אבל לכל הפחות הבנתי שאני יושב בשיעור של ת"ח ליטאי מתלמידיו של הרב שך, ולא של לקטן הונגרי.

כמובן שהתרבות הליטאית כוללת סוגים שונים וגוונים שונים, ואף אחד לא חושב שהגרי"ס, הנצי"ב, הגר"ח"ע, הגרי"ז, הערה"ש, הגר"י אברמסקי, החזו"א, השרידי אש, ר' יהוסף זכריה שטרן (אגב להרה"ג קלמן, מומלץ מאד: 'תהלוכות האגדות' להגאון הנ"ל!), רי"א הלוי, ועוד ענקי רוח שונים הם בעלי השקפה או מדרגה אחת. אבל לכולם מכנה משותף אחד, וליטאיותם בולטת. כשהנצי"ב כתב את 'קדמת העמק' (מומלץ!) הוא כתב את "הספר שלו".

אם נתבונן רק על החזו"א, יהודי ליטאי אחד ש'במקרה' היה בשטח בזמן המתאים. זה דבר מדהים, היהודי הגיע למקום בו היו מצד אחד רבנים כדוגמת הרב עמיאל והרב מיימון הרב כשר והרב זוין שנחשבו בין גאוני הדור, ומן הצד השני אנשי ירושלים שהתעקשו על השיטה ההלכתית שהתגבשה במקומותיהם – אין הכוונה רק לרבנים טיקוצ'ינסקי ונאה- ועל המלחמה בטחנות הרוח של ימין משה, המון עצום של יהודים פשוטים ורבני בתי כנסת שהציונות היתה להם קדושה, חסידים והונגרים חדורי מוטיבציה, ועוד ספקטרום עצום של "הפלג המרכזי". והוא לבד, יש מאין, השקיע – בניגוד למה שהיה עושה כל אדם אחר – בחבורת בחורים בני עשרים, ויצר משהו חדש לגמרי, מי שקולט מה היה יכול להיות, ומה נהיה, מגיע לשתי תובנות: (1) להתמוגג מההבנה המעמיקה, אחד מתוך מליון שקלט מה באמת אפשר לעשות עכשיו ולהשפיע עוד מאה שנה, (2) להכיר טובה אישית לבנאדם ולרוץ לנשק את הקבר שלו מרוב אהבה.

כמו שעשו לפניו ר' ישראל סלנטר והחפץ חיים (ואי אפשר להתחמק: הכל בעקבות הגר"א ותלמידיו), הוא זיהה את המפתח: לעשות, ליצור, זה הכח האמיתי של היהדות, ואין פלא שהליטאים קיבלו את ההגמוניה (גם באירופה, למרות שליטת היתה חתיכת השכלה ממארת והחרדים מתי מעט, וגם בא"י מדובר במיעוט זניח). כשבאו אליו אנשים שונים הוא קיבל אותם בחיוך ובכבוד, ואחרי שיצאו הפטיר מילה באידיש לבחורים שלידי, החדיר בהם את הנטייה לבחור דרך ולעשות בכל הכח, במקום להיות פאסיביים וללקט את כל המקורות והשיטות ולנסות לחבר אותם ואגב כך לא לעשות כלום ולדאוג שאף אחד אחר לא יעשה. איש נפלא ואהוב! למזלנו הבחורים בני העשרים האלו עשו פי מליון מכל מה שעשו אלף קבוצות אחרות, ואלמלי הגרא"מ שך היה עוצר אותם היו משתלטים על העולם כולו. כל פעם שאני נזכר באחד מהם, ובפרט במו"ר הגרי"פ שליט"א, אני מרגיש כאילו הורידו אותי לחדר המכונות של היקום, פתחו לי את הדלת, והראו לי את אחד הגנרטורים המספקים את החיים לעולם.

אם החזו"א היה יושב במרתפיו ומנסה להראות מדוע שיטת המהר"ל והמו"נ והיעב"ץ והרמח"ל והלשם ומוהר"נ ורב האי גאון מתחברת יחד לפסיפס מופלא וסודי המאיר את העולם כשמגלים את המפתח הסודי להסביר את הכל מתוך אותה שבלונה. היהדות כולה היתה באובר דראפט אינטלקטואלי בבחינת צוק פסקאלי. התובנה הזו שבחירת דרך קוהרנטית ומבוססת, אינה פוגעת בכבוד של אף אחד, ולא מהווה הזמנה לדו קרב מול אף אחד, חסרה אצל רבים, למרות שיש לה שורש וענף גם בשער הגלגולים. ועתה למדו את בני ישראל את השירה הזאת ושימה בפה. וכבר היה לו מורה דרך רבינו הח"ח, שבגודל ישרנותו חיבר את הספר הכי מחודש בעולם באופן שייראה כאילו הוא חיבור של בעל'בת. בלע את כל התורה ולא נודע כי בא אל קרבו. איפה ישנם עוד אנשים?

(ועוד צימוק אחד: בעולם ההלכה יש לשים לב לרבינו שבתאי, לא לגאונות ולכשרון וכו', גאונים ומפלפלים היו גם בפולין ובגליציה וקצת גם בעוד ארצות, אלא למה שאדם אחד עשה מעולם ההלכה. ובקרוב יתפרסם מאמרי בענינו, שיבאר קצת מתכונת איש הענקים הזה שמעניק חמה בקומתו, ולא קם אחריו כמותו, אין לו דמות הגוף ולא יחוד כיחודו).

התרבות הליטאית הולכת ונכחדת מן העולם, ובמקומה (באופן הגלייאני משהו) נוצרת התרבות שאפשר לכנותה בפשטנות יתר "התרבות ההונגרית", וענינה יצירת סינתזה של כלל הנתונים הרווחים והמוכרים במקום מסויים ובזמן מסויים, והפיכת הסינתזה הזו לדבר קדוש ול"ספר של תושבע"פ". פאסיביות מתמשכת, נסיון לכפות את הפאסיביות על כולם כולל כולם. קידוש הפאסיביות וסגידה לה, הקרבה של קרבנות אדם על מזבחה, ויציאה בריקודים ומחולות סביב עגליה, המירו כבודם בתבנית שור אוכל עשב. החיבור הזה של מספר עריך היו אליהם עם אחדות ה' מזכיר למרבה

הצער והאימה את הסתירות הפנימיות שבנצרות. ואין פלא כשבני אדם מאבדים את יכולת ההבחנה, איך יבינו את ההבדל בין 1 ל-3, ולא בכדי נהגו החזנים לסלסל בדבקות ב"ו-ק-ו-נה ה---כ---ל".

כמובן שלא כל אנפין שוין, אצל הרב מרדכי גרוס למשל, הצדיק מרעננה, החלבן, וכיו"ב, הם בהחלט "בפנים" ודבריהם קדושים (וממילא לא יתכן שתהיה סתירה בין דבריהם לרבי נחמן מאומן למשל, ובע"כ שא' הצדדים התכוין שלא כפשוטו), אבל הרבי מחב"ד, בעל הסולם, ועוד כיו"ב הם "בחוץ" (הנה דבר אחד שהרמ"ג למד מהגרא"מ שך), ואילו אצל בעלי סינתזות אחרים מכניסים את אלו ומוציאים אחרים. בכל מקרה נדיר למצוא אלמנט ספרותי כל שהוא שלא שולב במשנות כלאיים אלו... ומדעים לראות מהירות המשפט של לקטני דעות אלו, והאבחונים הפסיכולוגיים השטחיים בהם רגילים הם לפרש דעות אחרות, ולתלותן באופן אינסטנקטיבי בהיעדר רגשות דתיים וכדו', מתוך הנחה שרגשות דתיים מזהים בהכרח עם סוג מסויים של השקפה (ייתכן שהשקפה זו נכונה לגבי עצמם, שמייסדים את רגשות הדת שלהם על גישה מסויימת לעולם ולהבנתו). חמת מלא ספרים ופיו מלא ציונים והכל רצין אחריו ועל שפם יעטה ו'עייין' 'עייין' יקרא מימיו מים שאובין ואפרו קמח טחון ואוכלא דאיפרת ומי שלא ראה את החודש יעמוד על רגליו ולמחרת כריסו בין שיניו. כמובן שאנשים אלו לא יוכלו לעולם להבין איך אהב החזו"א את מרן ר' ברוך בער אהבת נפש וידע שזכות תורתו מעניקה קיום לכל גולת אירופה, אבל לא התייחס לדעתו ולדרכו בלימוד בכהוא זה. (וסיפר לי מו"ז הג"ר אלטר פנחס גילרנטר זצ"ל, שאי שם בשנות התרצ' נכח בדרשה של הרב קוק בשכונת הבוכרים, ולפתע פרץ לביהכנ"ס ר' חיים נאה בצעקות ובחרפות נגדו, והרב סיים מהר דרשתו ויצא. מי היה מאמין?).

(באופן מפתיע או לא מפתיע, ישנה הקבלה ל'קונצנזוס' המערבי, שדבק כ"כ בכלל מה שמקובל באותו דור, אף שהוא יודע שבדור קודם, או בדור הבא ה'קונצנזוס' ה'קדוש' היה או יהיה שונה לגמרי. וכן לגישת אמצעי התקשורת בימינו שצריכים לכבד כל דעה ואסור לשלול ותמיד הצד השני צריך להגיב וכו'. זה לא מפריע לאף אחד לחשוף איך 'בעלי הדעות' - במדינה למשל - בדור הקודם נהגו ומה באמת הוביל אותם. בדיוק כמו בזמננו שעשרות אלפי אנשים המוחזקים לכאורה שפויים נוסעים מירושלים למירון בל"ג בעומר דייקא, ומבלים כמעט יממה שלמה בכל העיסוק הזה, ולא מפריע להם בכלל שלפני ארבעים שנה מעשה כזה היה נחשב לשיגעון בחברה שלהם, ואם היו שואלים את הגרא"מ שך או את הגריש"א היו מגחכים בביטול. ובעוד 40 שנה, כשכל רועי האומה יתכנסו לחגיגת המימונה הק' ויחדו את יחוד המימונה ע"פ "תיקונא דחדוותא" (והוא תיקון ליל מימונה השלם והמבואר), לא יזכרו שכשאנחנו היינו צעירים היתה זו חגיגה של חברי מרכז הליכוד).

יש כאן מכשול עצום בהבנה, אי אפשר להבין את הלשם כתמונה אחדותית של כל הדעות והדרכים ביהדות, בדיוק כמו שאי אפשר להבין כך את הזהר, את המהר"ל, הגרי"ז, ולא שום חכם יוצר אחר. את קונטרסי הרב גרוס בהחלט אפשר להבין בדרך זו. להבין את השיטות השונות זה השורש לעשייה וליצירה אמיתית. להבינם כמכיתה אחת זה יסוד הטעות, ואילו הבנת ההבדלים, זה היסוד לתפיסה אחדותית. "אהבה" ו"הערצה" אינם שבלונה, מה שאחד קורא אהבה השני קורא כרת. והאהבה האמתית היא חיבור וירידה לשורש הדבר, ולא קליעת הענפים זה בזה מעשה אורג ותולעת קהת קוצים, ושאר כזבים שהיצה"ר מחבבם בהשראת מוהר"ר אדא דיילא ומורינו בר קשא דמתא.

הלכך, אין באמת טעם להיכנס לויכוחים, כמ"ש החזו"א לכל ראה יש מסילות רבות, והויכוח לא מביא שום תועלת (כפי שכבר ראינו כאן. כך יראה המעיין ש4 "הנקודות העיקריות" של הרה"ג קלמן לא יורדות לדעתי, ולא לדעות שהוא מנסה לייצג. למרות שניסיתי איכשהוא להבהיר זאת. ומה יועיל שנמשיך לדון? אם לאסוף מקורות, עם רבינו קלמן גרתי ותרי"ג מקורות שמרתי, וילקטני זה עשרת מונים, אחיו אני בלקטנות, ואם כה יאמר נקודים יהיה שכרך וילדו כל הצאן חלולים חלולים). ישנן השקפות שונות על העולם, ולפעמים נעות בקוים מקבילים ואינן נפגשות, מה שזה קורא 'הוכחה' זה קורא 'פטומי מילי' וכן להיפך, ומה שזה קורא אהבה זה קורא כרת. (מלבד העובדה שאם אתחייב לגור כאן ולהתייחס לכל נושא שיעלה, יכלה הזמן, וכמובן הרבה דברים קשה לפרש ולבאר, וגם הדיון מסתעף ונעשה חסר טעם, עוד לפני האפשרות שאכתוב בחפזון בחריפות ואנשים יכולים להיפגע או להשתמש בדברים לרעה).

נ.ב. עוד בענין הקבלה, כאמור למיטב הבנתי, הר"ק לא הבין דעתי, וגם לא דעת העוסקים בזה (כפי שמתבטא בין השאר במשפטו "את ההוספות המועטות יש להסיר"...). אבל אציין שעסקתי בשאלה זו עצמה במשך שנים רבות (כפשוטו, וידעתם שאיני מגזים), ולא בקריאת תשבי / שלום ושאר מרעין בישין, אלא בקריאת הזהר עצמו, ולמדתי ממנו דברים הרבה, ורק מה שהעליתי על הכתב יבא למשא גמל, ועומד אני על דעתי ועל מה שכתבתי בזה לפירסום "וכל מי שיש לו חצי דעת יגיד כן". ואגב אציין מה שאמר הגרד"ל, שאף שברור שהבן יוחאי לא מתחיל להיות בר פלוגתא של היעב"ץ, הרי אני (כך אמר על עצמו) לא אחווה דעה ומשפט בנושא כזה, כל עוד אני מרגיש טעם בבורקס. ודפח"ח. ואילו מו"ר שליט"א אמר: "הסיבה שאנחנו מתייחסים לזוהר כספר עיקרי, הוא משום שראינו יחס זה בבי"י", וכמובן אין כוונתו ל"סברא' של הבי"י, אלא לכך שמאי דפשיטא לי' לב"י בענין נכבד כזה הוא מייצג את האמת המוסכמת בקרב שארית פליטת הת"ח שיצאו מגלות ספרד, תלמידי הרא"ש והרשב"א רבינו פרץ ורבינו בחיי. ואם היה האמת המוסכמת בקרבם להיפך, לא היה הבי"י מהפך הדברים. ודפח"ח יוצק. ואין להאריך עוד כי יכלו הפיקסלים והגמלים והדברים לא יכלו.

בכל אופן ברצוני להודות מכל לב, לכל מי שנתן עין עיונו הזכה בספר והחכימי מהערותיו ומהשגותיו, בין בפורום בין בדרך אחרת, כמובן שיש לי תועלת רבה מכל אלו, החל מציון מקור מוטעה, וכלה בנושאים חמורים. והרבה דברים אני משנה, מדגיש, ומבאר, למען ירוץ הקורא בו בעתיד. ומבקש שוב שאף אחד לא יקח דברים אישית, כי איני מכיר ולא בא לאבחן מישהו מסויים (אני יכול לראות שמישהו לא מבין, אבל לא יכול באמת לדעת למה אינו מבין), אלא רק מציג השקפה מול השקפה, למען יבין הקורא את התמונה הכללית וידוע שכל המדברים כאן כוונתם לש"ש, והם עושים זכותם וחובתם להביע דעתם דעת תורה. נסגר המשפך עד שלא ירתק חבל הכסף ונרוץ הגלגל אל הבור.

הקי"ד